

ANATOMIA EULUI ÎN EXIL

Alina NECȘULESCU

E-mail: alina.necsulescu@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3600-3097>

Școala Doctorală Filologie, Centrul Universitar Pitești

<https://ror.org/0558j5q12> (Pitești)

THE ANATOMY OF THE EGO IN EXILE

Abstract

The article offers a psychoanalytic exploration of the defense mechanisms triggered in exile, particularly political exile, viewed as a traumatic rupture in psychic organization. Exile generates deep identity tensions, activating primitive defenses such as splitting, projection, devaluation, or acting out. At the same time, it may become a paradoxical space for creativity and self-rewriting, through mature mechanisms like sublimation, humor, or reflective processing. Drawing on the biographies of Romanian exiled intellectuals and inventors (Coandă, Vuia, Cioran), the study illustrates how the psyche negotiates between loss and reconstruction. Exile is thus examined not merely as a crisis, but as a stage of becoming, where defense may initiate pathways to adaptation and symbolic creation.

Keywords: exile, defense mechanisms, splitting, identity, sublimation, symbolization, adaptation, creativity.

Rezumat

Articolul propune o abordare psihanalitică a mecanismelor de apărare activate în exil, în special exilul politic, perceput ca o ruptură traumatică în organizarea psihică. Exilul generează tensiuni identitare profunde, care declanșează mecanisme de apărare primitive: clivajul, proiecția, devalorizarea sau *acting-out*-ul (trecerea la act). Totodată, el poate deveni un spațiu paradoxal de creativitate și rescriere a sinelui, prin mecanisme mature precum sublimarea, umorul sau reflecția. Studiul se sprijină pe exemple din biografiile unor intelectuali și inventatori români în exil (Coandă, Vuia, Cioran), ilustrând modul în care psihicul negociază între pierdere și reconstrucție. Exilul este abordat nu doar ca o criză, ci ca o scenă a devenirii, unde apărarea poate deschide un drum către adaptare și creație simbolică.

Cuvinte-cheie: exil, mecanisme de apărare, clivaj, identitate, simbolizare, adaptare, creativitate.

Introducere

Exilul nu reprezintă doar retragerea într-un spațiu delimitat prin coordonate geografice, ci o dislocare a întregii arhitecturi interioare a subiectului. Acesta este un eveniment care dezvăluie, în chiar ruptura sa, anatomia fragilă, dar inventivă a Eului. Pornind de la premisa că trauma politică devine traumă psihică, articolul de față urmărește traiectoria mecanismelor de apărare activate în exil: de la clivajele primitive, care fragmentează lumea în „acasă” și „străinătate”, până la sublimările care transformă absența în operă. Prin lecturi încrucișate ale biografiilor unor figuri precum Coandă, Vuia sau Cioran, studiul propune o cartografiere a modului în care pierderea obiectului original nu anulează, ci reconfigurează capacitatea de simbolizare. Într-un registru în care limba maternă devine simultan refugiu și rană, literatura și invenția apar ca acte de supraviețuire simbolică, punți fragile între un trecut irecuperabil și un viitor incert. Aportul propriu al studiului constă în articularea unei perspective psihanalitice aplicate exilului românesc, prin corelarea mecanismelor de apărare individuale (clivaj, proiecție, devalorizare, sublimare) cu dinamica identitară a subiectului creator. Lucrarea propune o lectură hermeneutică a exilului ca proces psihic de tranziție, și nu doar ca ruptură istorică, punând în paralel analiza teoretică freudian-kleiniană cu material biografic și documentar din viețile unor inventatori și intelectuali români (Coandă, Vuia, Constantinescu, Cioran). Acest demers extinde abordările existente prin introducerea noțiunii de „exil” ca „spațiu potențial” (Winnicott) în interpretarea fenomenului de creație în diaspora românească, oferind o hartă psihodinamică a rezilienței culturale. Studiul aduce astfel o contribuție originală la înțelegerea modului în care trauma politică devine, prin mecanisme de apărare, sursă de simbolizare și inovație.

Exilul este, înainte de toate, o ruptură. El nu reprezintă doar o mișcare geografică sau o migrare forțată dintr-un spațiu politic ostil spre unul perceput ca fiind mai sigur. Din perspectivă psihanalitică, exilul este un eveniment traumatic, ce activează și remodelează întregul aparat psihic, punând în funcțiune un arsenal de mecanisme de apărare. Spre deosebire de migrația voluntară, în care speranța acționează ca forță compensatorie, exilul, în special cel politic, presupune o despărțire impusă și bruscă de matricea afectivă, culturală și simbolică în care subiectul și-a construit identitatea. Nancy Hollander observă că, spre deosebire de migrarea voluntară (o fugă către ceva), în exil nu există dorință, ci doar un trecut traumatic de care se fuge (o fugă de ceva). Este o fugă de oroare, nu o căutare a speranței. Iar această fugă, prin însuși caracterul ei brusc și alienant, impune o reconfigurare masivă a structurii psihice. În orașele-exil ale Americii Latine și ale Europei de Vest, refugiații trăiesc simultan în două realități: una a memoriei, încărcată de vinovăție, pierdere și durere; alta, a adaptării, în care funcționarea psihică este menținută de mecanisme de apărare, de compromisuri simbolice și de procese de disociere (Hollander 1998). Spațiul exilului funcționează astfel ca un spațiu intermediar, un „teren al nimănui”, unde afectele nu pot fi elaborate, dar nici complet refulate. Această stare psihică de

suspendare între două lumi, două istorii și două seturi de coduri afective generează o tensiune continuă, ce impune apelul la un complex de mecanisme de apărare: de la clivajul identitar la idealizare, proiecție sau *acting-out* (trecere la act), instrumente de supraviețuire ale unui Eu fragilizat, lipsit de ancorele sale afective și simbolice. Exilul implică o ruptură în spațiu, timp și sens. Psihanaliza oferă un cadru privilegiat pentru înțelegerea acestei rupturi, văzând exilul nu doar ca un eveniment social sau politic, ci ca o dislocare profundă a organizării psihice, comparabilă cu o separare originară sau o traumă de pierdere precoce. Subiectul exilat este adesea constrâns să se apere nu doar de lumea externă, ci și de propriile reverberații interne ale rupturii trăite. El acționează asupra psihicului printr-un mecanism de disoluție a sensului, în care reperele ce articula biografia subiectului se prăbușesc. Astfel, trecutul devine de nesuportat, iar viitorul, imposibil de anticipat. În acest vid temporal și simbolic, mecanismele de apărare sunt precum niște poduri între interior și exterior, între sinele profund și cerințele dure ale realității externe. În același timp, exilul poate deveni și un spațiu paradoxal al creativității și al reconfigurării sinelui. Unii subiecți, mai ales cei cu un Eu rezilient sau susținuți de o rețea afectivă funcțională, pot transforma această ruptură în oportunitate de rescriere identitară. Mecanisme precum sublimarea, umorul, anticiparea devin forme de apărare matură, care permit supraviețuirea simbolică și chiar dezvoltarea personală. Aici se înscriu multe dintre biografiile exemplare ale intelectualilor și inventatorilor români în exil, ale căror vieți și opere au fost modelate nu doar de suferință, ci și de forța de a transforma trauma în creație.

După cum remarcă McWilliams (2014) în *Diagnosticul psihanalitic*, întreaga viață psihică se organizează în jurul relației cu obiectele interne. Exilul implică pierderea simultană a mai multor astfel de obiecte: patria ca obiect-mamă, limba maternă ca spațiu de simbolizare, comunitatea ca spațiu de oglindire narcisică. Psihicul răspunde la această pierdere printr-un proces de doliu, dar, de multe ori, acest doliu este blocat sau disociat, ceea ce determină activarea formelor de apărare primitive.

Paris (1978) asociază exilul cu o reactivare a conflictelor din faza de dezvoltare de separare-individuare. Așa cum copilul mic navighează afectiv între autonomie și dependență, tot astfel adultul exilat oscilează între integrarea în noul spațiu și fantasmele întoarcerii. Faptul că nu există un „acasă” simbolic la care să se poată întoarce îl plasează pe exilat într-o poziție de vulnerabilitate psihică extremă. Răspunsul la această tensiune se manifestă adesea printr-o activare viguroasă a mecanismelor de apărare primitive: clivaj, proiecție, idealizare, devalorizare.

Freud considera refularea ca fiind mecanismul defensiv fundamental al nevrozei. Totuși, în exil, refularea nu este întotdeauna posibilă, deoarece capacitatea simbolică a psihicului este afectată. În absența unui limbaj simbolic comun, în lipsa reperelor afective și culturale familiare, refularea se transformă adesea în forme mai primitive de apărare: uitare activă, disociere sau somatizare. În stările de exil cultural și social, simbolizarea este parțial suspendată, iar expresia afectivă rămâne

„exilată” din limbaj. Acolo unde cuvintele nu mai pot conține afectele, corpul sau actul preiau funcția expresivă. De aici rezultă nu doar forme de somatizare, ci și acțiuni impulsive (*acting out*) sau activism exacerbat, ca încercare de reconstituire simbolică prin acțiune.

În contextul exilului, formele de apărare primitive sunt cel mai frecvent activate. Clivajul permite separarea „patriei bune” de „țara-gazdă rea”; idealizarea transformă trecutul într-un paradis pierdut; proiecția transferă anxietățile interne asupra „celuilalt” (adesea etnic, politic sau lingvistic). Dintre mecanismele de apărare, clivajul este considerat unul dintre cele mai arhaice. El constă în scindarea experienței afective în poli ireconciliabili: bun/rău, pur/impur, acceptabil/inacceptabil. Această scindare îi permite subiectului să trăiască o realitate internă mai coerentă, dar cu prețul unei distorsionări a percepției și unei fragmentări a Eului. În contextul exilului, clivajul devine nu doar un mecanism defensiv, dar și o formă de supraviețuire simbolică, o acțiune defensivă, activată în condiții de stres intens, de fragilizare a Eului sau de imposibilitatea simbolizării afectului. În cadrul exilului politic, clivajul apare nu doar în sfera afectivă, ci și în cea identitară. Exilații sunt adesea prinși între două apartenențe incongruente: una afectivă, legată de spațiul originar, și una pragmatică, legată de spațiul adoptiv. Această „dublă scenă” generează o tensiune continuă între loialitate și adaptare, între memorie și supraviețuire (Salcă, Podborschi 2023, pp. 162-175).

Traian Vuia, unul dintre pionierii aviației române, a trăit o mare parte din viață în Franța, unde și-a desăvârșit invențiile. Totuși, în corespondența sa, apare o idealizare constantă a patriei pierdute, ilustrate în contrast cu nemulțumirea față de mediul instituțional francez. Această disociere între „acasă afectivă” și „acasă instituțională” reflectă un clivaj identitar profund, în care idealizarea trecutului compensează incertitudinea prezentului.

În mod similar, Henri Coandă, deși decorat și recunoscut internațional, refuză până târziu întoarcerea în România, resimțind o ambivalență profundă față de regimul politic de acasă. Această ambivalență este deseori convertită în clivaj: patria rămâne pură în fantezie, regimul politic este „străin” de ea.

Deși, inițial, protector, clivajul poate deveni periculos, dacă se menține rigid. Subiectul riscă atunci să trăiască în două lumi complet separate, incapabil să articuleze o identitate coerentă. Astfel apare fenomenul de alienare: subiectul nu se mai recunoaște nici în trecut, nici în prezent. Este „prea român” pentru francezi și „prea occidental” pentru români. Această ruptură afectivă generează un sentiment de înstrăinare care, în timp, se poate somatiza sau duce la tulburări depresive. Un aspect frecvent trecut cu vederea este funcția clivajului ca mecanism de apărare împotriva depresiei. După cum arată Klein (2008, p. 69), integrarea ambivalenței generează anxietate depresivă și vinovăție. Clivajul permite evitarea acestor afecte prin menținerea unei reprezentări complet pozitive (sau negative) a obiectului. În exil, această evitare devine necesară. Acceptarea faptului că patria nu mai este recuperabilă, că limba maternă se erodează, că identitatea se reconfigurează, toate aceste realizări pot genera o durere intolerabilă. Astfel, subiectul preferă să

menține două registre divergente, trăind „două vieți” paralele: una ideală, trecută, și una suportabilă, prezentă. Clivajul funcționează astfel și ca protecție împotriva sentimentului de culpă al supraviețuitorului: mulți exilați se simt vinovați că au părăsit patria, că au lăsat în urmă familii sau colegi, că au fost salvați, pe când alții au fost condamnați. A menține patria ideală și pe sine ca „victimă a contextului” este o strategie defensivă pentru a evita asumarea unei vinovății inconștiente greu de elaborat.

Exemplul lui Henri Coandă este grăitor: deși trăiește o viață lungă în Occident și primește recunoaștere internațională, el menține o nostalgie mitizată față de România, pe care o asociază cu originea geniului său. În scrisorile lui, patria este evocată cu accente sacralizante, iar lipsa de recunoaștere internă este interpretată nu ca un eșec instituțional, ci ca un „blestem” al istoriei. Această idealizare oferă o ancoră narcisică, dar blochează procesul de adaptare simbolică.

Devalorizarea este perechea necesară a idealizării. Dacă patria este suprainvestită, țara de adopție (și tot ce ține de noua viață) devine obiectul unui dispreț difuz. Limbajul, cultura, obiceiurile, chiar și oamenii devin „mai puțin”, incapabili să înlocuiască ceea ce s-a pierdut. Psihic, această formă de apărare are o funcție clară: evitarea confruntării cu eșecul, rușinea de a fi fost înlăturat, umilința reconfigurării statutului. În experiența exilului, devalorizarea nu este întotdeauna verbalizată, ci adesea se manifestă pasiv-agresiv: prin retragere, sarcasm, izolare, invalidare a contextului.

Un exemplu semnificativ este Gogu Constantinescu, a cărui contribuție tehnică este ignorată în contextul românesc, dar care nu se simte pe deplin „acasă” nici în Anglia, țara adoptivă. El trăiește într-o zonă intermediară, în care inadecvarea prezentului este compensată prin accentuarea „misiunii istorice” pe care o proiectează în trecut. Devalorizarea mediului britanic este subtilă, dar constantă – o apărare contra unei rupturi care nu poate fi acceptată ca atare.

În contextul exilului, proiecția este extrem de frecventă și, adesea, automatizată. Noul mediu, țara de adopție, locuitorii săi, limba, instituțiile devin receptorii ostilității interne. Această proiecție funcționează atât ca apărare împotriva angoasei existențiale, cât și ca încercare de a menține intactă imaginea sinelui. În unele cazuri, celălalt exilat sau comunitatea de origine poate deveni și ea purtătoarea conținuturilor proiective: eșecul personal este atribuit „celorlalți”, „trădătorilor”, „neadaptabililor”. Gogu Constantinescu, inventatorul teoriei sonicității, trăiește un tipar defensiv, ce poate fi citit prin această lentilă. Deși stabilit în Anglia și implicat în cercetare aplicată la nivel înalt, Constantinescu exprimă în documente și relatări indirecte un dispreț latent față de cultura-gazdă, pe care o percepe ca excesiv de raționalistă, rece, incapabilă să valorizeze „spiritul creator” est-european. De asemenea, pare să atribuie eșecul recunoașterii în România unei conspirații difuze a mediului academic autohton, văzut ca rigid și corupt. Aceste mișcări proiective permit menținerea unei imagini pozitive de sine, dar distorsionează realitatea socială și afectivă.

Proiecția are un efect secundar important: scindează alteritatea. În momentul în care trăsăturile negative sunt transferate asupra celuilalt, acel celălalt devine fie periculos, fie disprețuit, fie respingător. Exilații care trăiesc intens acest mecanism tind să dezvolte o paranoia latentă, nu în sens clinic, ci ca mod de a interpreta realitatea socială ca ostilă, agresivă, nedreaptă. Fiecare neînțelegere lingvistică, fiecare eșec birocratic, fiecare refuz social este interpretat ca dovadă a „respingătorului extern” și nu ca o coincidență sau dificultate obiectivă.

Mai puțin discutată, dar la fel de relevantă, este forma pozitivă a proiecției: investiția idealizantă în lideri politici, mișcări de rezistență, mituri culturale. Exilații proiectează adesea speranțele, dorințele de justiție sau de recunoaștere într-un obiect extern colectiv: patria eliberată, salvatorul politic, cultura ideală. Această proiecție poate fi mobilizatoare (exilul anticomunist este plin de astfel de exemple), dar poate deveni și periculoasă, atunci când obiectul proiectiv eșuează să corespundă scenariului intern fantasmatic. Dezamăgirea care urmează poate produce o criză narcisică severă.

Un fenomen aparte, care apare în interiorul comunităților de exilați, îl reprezintă proiecțiile ce pot fragmenta solidaritatea. Fiecare individ tinde să se „curețe” psihic, atribuind celorlalți trăsături pe care nu le poate tolera la sine: lașitate, colaborare cu regimul, vanitate, trădare. Această dinamică duce la un microclimat relațional marcat de suspiciune și rupturi, afectând eforturile de coagulare identitară și de reprezentare colectivă. În acest sens, exilul poate deveni o scenă transferențială negativă colectivă, în care conținuturile toxice sunt recirculate în grup, fără a fi procesate. Fără un cadru de conținere simbolică, precum un proiect comun sau o rețea de suport, aceste proiecții devin distructive.

Exilul generează un hiatus temporal. Între „atunci” și „acum” se instalează o zonă opacă, ce nu este nici reprezentată, nici complet uitată, *terenul de joacă* al refulării și uitării active. Psihanalitic, putem vorbi despre un spațiu de „dezafectivizare”, în care evenimentele trecute nu pot fi metabolizate pentru că lipsesc punctele de sprijin simbolic. McWilliams (2014) susține că ieșirea din acest spațiu vid presupune activarea unor mecanisme de apărare mai mature, în special sublimarea sau capacitatea de a reflecta. Numai în măsura în care subiectul poate simboliza pierderea, o poate integra narativ și o poate transcende afectiv.

Exilul este nu doar o ruptură simbolică, ci și o uzură fizică. În multe cazuri, „corpul exilatului” este supus stresului cronic: stresul de adaptare, de obținere a performanței într-un mediu străin, de pierdere a statutului, de izolare. Această tensiune continuă poate favoriza declanșarea sau agravarea bolilor autoimune, cardiace sau metabolice. Un studiu realizat de Akhtar (2011) privind somatizarea în diaspora iraniană din SUA relevă o corelație directă între trauma politică a exilului și apariția unor tulburări medicale funcționale. Cei care nu beneficiau de rețele afective sau de sprijin psihologic erau cei mai expuși somatizării. Exilul devine astfel o „boală lentă”, un sindrom cronic cu expresii variate de natură socială, psihică și corporală.

Mulți dintre inventatorii români în exil oferă exemple de sublimare: Henri Coandă, Gogu Constantinescu, Traian Vuia, care și-au exprimat tensiunile identitare, frustrările sociale sau pierderile afective prin inovație tehnică, teoretizare științifică și activism cultural. Henri Coandă, de pildă, a continuat să experimenteze și să creeze într-un context sociopolitic dificil, menținând în același timp o legătură simbolică cu România. Chiar și în perioada în care i-a fost interzisă întoarcerea, el a sublimat exilul într-o „misiune științifică”, păstrând o loialitate idealizantă față de spațiul original. La fel, Aurel Persu, pionierul automobilului aerodinamic, a transformat eșecurile recunoașterii oficiale într-un parcurs de cercetare independentă, ale cărui rezultate depășeau contextul românesc. Această orientare către universal este caracteristică sublimării în exil: dintr-o rană locală se naște o contribuție globală.

Umorul este una dintre cele mai „sănătoase” forme de apărare. El presupune conștientizarea conflictului, dar cu distanțare afectivă, permițând exprimarea tensiunii fără dezorganizare. În exil, umorul devine adesea forma preferată de supraviețuire narativă, mai ales când alte canale simbolice sunt închise. Exilații ironizează adesea atât trecutul, cât și prezentul, făcând haz de ridicolul istoriei, de absurditatea tranziției, de propriile eșecuri lingvistice sau sociale. Umorul construiește punți între lumi, generează un sentiment de apartenență și transformă rușinea în solidaritate. Este revelator faptul că unii autori români din exil, de pildă Emil Cioran sau Eugen Ionescu, utilizează ironia, sarcasmul și autoironia ca dispozitive constante ale scriiturii. Umorul devine aici nu doar formă estetică, ci strategie psihică de neutralizare a durerii.

Spațiul exilului este un „spațiu potențial”, exilul putând fi văzut ca un fenomen tranzițional, în sens winnicottian (Winnicott 2006): un loc intermediar, în care obiectele pierdute pot fi reinvestite, nu neapărat în același fel, ci într-o formă nouă, simbolică. Exilul este cuprins atunci într-o matrice paradoxală: din lipsă se naște creație, din pierdere se naște sens, din apărare se naște reflecție. Această *tranziționalizare* este condiționată de capacitatea de a elabora doliul. Fără doliu, exilul duce la melancolie, ruptură, somatizare, compulsie. Prin travaliul de doliu, exilul devine scenă de reîntemeiere simbolică a sinelui.

Mecanismele de apărare nu sunt doar individuale. În exil, ele devin adesea fenomene de grup: mitologii comune, amnezii colective, narațiuni de glorie sau de martiriu sau excluderea celor care deranjează imaginea idealizată. Aceste forme de apărare grupale pot proteja identitatea colectivă, dar și împiedica elaborarea experiențelor traumatiche. Psihanalitic vorbind, comunitățile de exilați funcționează ca sisteme de apărare colectivă, dar și ca laboratoare de simbolizare. În măsura în care își pot asuma diversitatea, conflictele și memoria fragmentată, pot deveni spații fertile pentru reconstituirea afectivă și culturală a identității.

Departate de a fi simple semne de slăbiciune sau regresie, mecanismele de apărare din exil pot fi înțelese ca forme funcționale de adaptare a psihicului la o realitate profund modificată. Chiar și mecanismele mai timpurii, precum clivajul primar sau proiecția primară, devin „structuri-punte” între lumi incompatibile, între trecut și prezent, între trauma pierderii și efortul de reconstrucție.

Mecanisme precum „izolarea afectului”, des întâlnită în scrierile lui Emil Cioran, permit separarea afectului de reprezentare, facilitând o gândire lucidă în absența suferinței manifeste. Acest tip de apărare susține un discurs de o remarcabilă claritate filozofică, dar adesea fără relief emoțional direct. În mod similar, negarea, prezentă subtil în parcursul lui Constantin Brâncuși, funcționează ca o „anestezie” afectivă temporară. Refuzul explicit de a se reîntoarce în România după 1946 poate fi citit nu doar politic, ci și defensiv, ca un mod de a conserva o imagine ideală a originii, neperversă de confruntarea cu realitatea istorică.

La Eugen Ionescu, mecanismele de apărare devin parte din conceptul său estetic: izolarea, absurdul, fragmentarea logică reflectă nu doar o opțiune artistică, ci și o strategie psihică de a simboliza haosul. În toate aceste cazuri, apărarea devine creație, iar creația un mod de reconstituire a sinelui.

Mecanismele de apărare nu funcționează în alb sau negru, ci se reactivează, se transformă, se sublimază. Izolarea devine reflecție; negarea poate fi un pas spre elaborare; idealizarea poate pregăti terenul pentru o reconciliere mai matură. În acest sens, exilul nu este doar o dramă; este și un câmp de desfășurare a forțelor, o scenă de transformare. Nu doar ce se pierde contează, dar și ce se reconstruiește pe ruinele identitare. A vorbi despre apărare în exil înseamnă, deci, atât a explora un registru de criză, cât și a urmări drumul subtil al adaptării. Psihicul nu cedează pur și simplu; el negociază, modelează, inventează. Iar în aceste „negocieri” fragile, uneori apăsătoare, uneori strălucitoare, se naște o formă paradoxală de supraviețuire: sinteza dintre pierdere și creație.

În final, putem afirma că exilul este un proces, și nu se rezumă la o stare. Nu toți cei plecați sunt exilați psihic, după cum nu toți exilații se prăbușesc într-un proces de apărare primitivă. Exilul este o scenă a devenirii, în care formele de apărare pot fi începutul unui nou parcurs: de la clivaj la integrare, de la proiecție la reflecție, de la *acting-out* (trecere la act) la narațiune, de la somatizare la creație. Din această perspectivă, abordarea psihanalitică a mecanismelor de apărare în exil ar putea fi o hartă a rezilienței. Ea arată cum psihicul uman, pus în fața pierderii radicale, poate, uneori, să se reconfigureze.

Concluzie

Exilul, în ultimă instanță, nu se încheie odată cu revenirea fizică sau cu moartea subiectului; el continuă să lucreze în limbaj, în invenții tehnice, în opere literare sau de artă. Mecanismele de apărare nu sunt doar supape de urgență ale psihicului, ci și matrici ale unei noi gramatici a identității, una în care clivajul devine dialectică, proiecția devine ironie, iar sublimarea devine istorie personală rescrisă. Figurile analizate aici nu ilustrează doar reziliența individului, ci demonstrează că identitatea culturală supraviețuiește prin transfigurare, nu prin conservare. În absența patriei concrete, limba și creația devin patria portabilă, un spațiu interior unde pierderea nu este negată, ci transformată în materie vie a sensului. Astfel, exilul nu este doar o temă a literaturii românești, dar și laboratorul său secret: unde Eul, deșezădăcinat, învață să-și replanteze rădăcinile.

Referințe bibliografice:

AKHTAR, S. *Immigration and Identity: Turmoil, Treatment and Transformation*. Lanham: Jason Aronson, Inc., 2011. ISBN-10: 0765702320.

HOLLANDER, N.C. Exile: Paradoxes of loss and creativity. *British Journal of Psychotherapy*, 15 (2), 1998, pp. 201-215. Disponibil: <https://doi.org/10.1>, [accesat 2025-01-11].

KLEIN, M. *Opere complete, Vol. 2: Invidie și recunoștință și alte lucrări: 1946-1963* (trad.: Anacaona Mindrilă). București: Editura Trei, 2008. ISBN: 978-973-707-127-9.

MCWILLIAMS, N. *Diagnosticul psihanalitic: Structuri de personalitate revelate în procesul clinic* (M. Badea, F. Badea și F. Lăzăroiu, Trans.). București: Editura Fundației Generația, 2014. ISBN: 978-973-1998-14-5.

PARIS, J. The symbolic return: Psychodynamic aspects of immigration and exile. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 6 (1), 1978, pp. 51-57. Disponibil: <https://guilfordjournals.com/doi/10.1521/jaap.1.1978.6.1.51> [accesat 2025-04-11].

SALCĂ, H. and POBORSCHI, V. The Romanian Inventors in Exile, Traian Vuia, Gogu Constantinescu, Henri Coanda, in the Sights of the Communist Security. *Intellectus*, 2, 2023, pp. 162-175. Disponibil: <https://doi.org/10.56329/1810-7087.23.2.18> [accesat 2025-04-11].

WINNICOTT, D.W. *Opere, vol. 6: Joc și realitate* (cap. „Obiecte tranziționale și fenomene tranziționale”). București: Editura Trei, 2006. ISBN (10)973-707-080-1.

Primit: 20.07.2025

Acceptat: 25.11.2025